

अनार्यत्वादिष्वेकैकमपि कलुषयोनित्वं व्यञ्जकं किमुत हे त्रीणि सर्वाणि चेति भावः ॥४३॥ प्रकृतिं योनिं नियच्छति मूह्यं तं शब्दोतीत्यर्थः ॥४३॥ व्याघ्रद्वयपञ्चसङ्गं बीजादेरपि यथानिर्यक्त्यावरारिकं बीजगुणं न त्यजत्येवं मनुष्योपीत्यर्थः ॥४३॥ स च ने सगु सेपियस्य जन्मनीति शेषः सतच्छीलं संकरकर्तुः स्वभावं ॥४४॥ स्वस्थशीलं स्वभावो निश्चये कार्यस्य निश्चायां सवर्णेशो भनवर्णो अन्यवर्णो वापुरुषं शास्त्रिकथयति सवर्णो बहिः क्रूरोपि कार्यकाले दयालुर्भवति दुर्वर्णश्च नित्यं मृदुरपि फलकाले दारुणो भवतीति भावः ॥४५॥ सृष्टिं शोभनवृत्तेन न विरज्यते उपचितं वृत्ते विहाय न नान्यथा तिष्ठतीत्यर्थः ॥४६॥ तस्य संकरजस्य शरीरं सत्वेन शास्त्रीयबुद्ध्या न परिक्रुष्यते न नीचमार्गदपकृष्यते बीजगुणस्य प्राबल्यात् सत्त्वस्य कालभेदे न त्वेष्टत्वादिति भावेऽपि तु ल्यसत्त्वं शरीरं भवेत्कथं पत

अनार्यत्वं मनाचारः क्रूरत्वं निष्क्रियात्मता ॥ पुरुषं व्यञ्जयंती ह लोके कलुषयोनिजं ॥४१॥ पित्र्यं वा भजते शीलं मातृजं वा तथोभयं ॥ न कथंचन संकीर्णः प्रकृतिं स्वां नियच्छति ॥४२॥ यथैव सदृशो रूपे मातापित्रोर्हि जायते ॥ व्याघ्रश्चित्रैस्तथा योनिं पुरुषः स्वां नियच्छति ॥४३॥ कुले स्रोतसि संच्छन्नेयस्य स्वाद्यो निसंकरः ॥ संश्रयत्येव तच्छीलं नरो ल्यमथ वा बहु ॥४४॥ आर्यरूपसमाचारं चरंतं कृतके पथि ॥ सवर्णो मन्यवर्णो वा स्वशीलं शास्त्रिनिश्चये ॥४५॥ ना नावृत्तेषु भूतेषु नाना कर्मरतेषु च ॥ जन्मवृत्तसमं लोके सृष्टिं न विरज्यते ॥४६॥ शरीरमिह सत्वेन न तस्य परिक्रुष्यते ॥ न्येष्टमध्यावरं सत्त्वं तु ल्यसत्त्वं प्रमोदते ॥४७॥ ज्यायां समपि शीले न विहीनं नैव पूजयेत् ॥ अपि शूद्रं च धर्मज्ञं सहजमभिपूजयेत् ॥४८॥ आत्मानमारुह्य तिहिकर्म नरः स शीलचारित्रकुलैः शक्रभाश्रमैः ॥ प्रनष्टमप्याशकुलं तथा नरः पुनः प्रकाशं कुरुते स्वकर्मतः ॥४९॥ योनिः धेता स सर्वा स संकीर्णा स्ति त रासु च ॥ यत्रात्मा न न जनयेद्बुधस्तां परिवर्जयेत् ॥५०॥ इति श्रीमहाभा० अनु० आनुशा० दानधर्मविवाहधर्मवर्णसंकरकथने अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४८॥ ॥५॥ युधिष्ठिर उवाच ब्रूहि तात कुरुश्रेष्ठ वर्णानां त्वं पृथक् पृथक् ॥ कीदृश्यां कीदृश्या अपि पुत्राः कस्य च के चने ॥१॥

सत्त्वं न्येष्टाद्यन्यतमंतदेव प्रमोदते अन्यत्तु उत्सन्नमपि सत्त्वं शरीरिकाभ्रवल्लीयत इति भावः ॥४७॥ ॥४८॥ ॥४९॥ ॥५०॥ इति अनुशासनपर्वणि नैलकंठीये भारतभावदीपे अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४८॥ ॥५॥ पुनश्च शास्त्रिकथयति सवर्णो बहिः क्रूरोपि कार्यकाले दयालुर्भवति दुर्वर्णश्च नित्यं मृदुरपि फलकाले दारुणो भवतीति भावः ॥४५॥ सृष्टिं शोभनवृत्तेन न विरज्यते उपचितं वृत्ते विहाय न नान्यथा तिष्ठतीत्यर्थः ॥४६॥ तस्य संकरजस्य शरीरं सत्वेन शास्त्रीयबुद्ध्या न परिक्रुष्यते न नीचमार्गदपकृष्यते बीजगुणस्य प्राबल्यात् सत्त्वस्य कालभेदे न त्वेष्टत्वादिति भावेऽपि तु ल्यसत्त्वं शरीरं भवेत्कथं पत